

DEMOCRAȚIA ȘI PARTICIPAREA

DEMOCRACY AND PARTICIPATION

DOI: 10.5281/zenodo.10438728

UDC: 321.7:341.231.14:316

Lucian MARINA

Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

lucian.marina@uab.ro

ORCID ID: 0000-0003-2602-0248

Alin Mihai TOMUȘ

alin.tomus@uab.ro

Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

ORCID ID: 0000-0002-2026-0921

Abstract: *Democracy, dynamics, and contemporary social changes in relation to it represent a constant and profound concern for contemporary sociology. This is happening in a context where the social universe constantly redefines the variables that construct a viable political system, which we will generically call participatory democracy. In the broadest possible context, we understand democracy as the political system of organizing the state and, implicitly, society, with its most pronounced aspects in relation to the development of contemporary societies and the respect for fundamental human rights. Human society is undoubtedly undergoing a profound transformation in its functionality in relation to democratic processes, with democracy itself being viewed through dimensions that are being reinterpreted in a very complex economic and political context. In this approach, we will try to see democracy as a fundamental human right, as a right that, in its practical sense, carries the meanings that arise from the value of civic and political participation as a valid indicator of the level of political culture within a society. In this context, we will refer to European societies, which are homogeneous in terms of political thinking but diverse in terms of participation in the democratic process in all its aspects.*

Keywords: Democracy, civic and political participation, political socialization, human rights, contemporary sociology.

Rezumat: *Democrația, dinamica și schimbările sociale contemporane în raport cu aceasta, reprezintă pentru sociologia contemporană o preocupare constantă și profundă în contextul în care universul social redefinesc constant variabilele care construiesc un sistem politic viabil, pe care îl vom denumi generic, democrație participativă. În contextul cel mai larg cu putință, înțelegem prin democrație, sistemul politic de organizare al statului și al societății implicit, cu valențele cele mai pronunțate în raport cu dezvoltarea societăților contemporane și în raport cu respectarea drepturilor fundamentale ale omului. Societatea umană trece fără doar și poate printr-*

o transformare profundă a funcționalității sale în raport cu procesele democratice, democrația în sine fiind privită prin intermediul unor dimensiuni care se reinterpretează într-un context economic și politic foarte complicat. În abordarea de față, vom încerca pe cât posibil să privim democrația ca pe un drept fundamental al omului, ca pe un drept care are în sens acțional semnificațiile care decurg din valoarea participării civice și politice drept indicator valid al nivelului de cultură politică a unei societăți. În context, ne vom referi la societățile europene, omogene la nivelul gândirii politice dar diverse la nivelul participării la jocul democratic sub toate aspectele sale.

Cuvinte cheie: Democrație, participare civică și politică, socializare politică, drepturile omului, sociologie contemporană

Introducere

Abordarea de față își propune să prezinte, de o manieră succintă dar riguroasă, noțiunile utilizate în descrierea relației democrație, așa cum se manifestă ea în context european și participare, ca nivel al culturalizării și socializării politice. Evaluarea nivelului de democratizare al unei societăți se face desigur multifactorial, dar între indicatorii utilizați în configurarea unui model de analiză, participarea reprezintă un factor determinant pentru percepția unei societăți în raport direct cu dezvoltarea acesteia.

Noțiuni precum socializarea politică, comportament electoral, partizanat, participare civică și politică permit o înțelegere aplicată asupra democrației ca proces superior de gândire și organizare socială.

Noțiunile pe care le dezbaterem în articolul de față pot fi privite sub aspectul unei duble alcături: 1) percepute sau tratate drept elemente ale unor categorii descriptive și din perspectiva cărora putem analiza societatea, 2) ca elemente cu caracter de noțiune politică, care pot astfel reprezenta obiective politice de îndeplinit în modul de organizare al societății.

În contextul dezbaterii, dintr-o altă perspectivă putem considera ca fiind fundamentale pentru înțelegerea mecanismului social, noțiunile de stat, în cadrul căruia funcționează principiile democrației, piața ca univers născut din raportul dintre cerere și ofertă și desigur societatea, drept cadru general de manifestare al tuturor proceselor care decurg din înțelegerea acestor noțiuni. De principiu utilizăm aceste trei noțiuni, stat, piață și societate ca fiind formele cele mai clare de analizare ale vieții sociale contemporane. Sigur că, în context, valorile democrației autentice, libertatea, echitatea, solidaritatea, incluziunea creează ideea unei societăți echitabile ca deziderat societal și politic, chiar dacă în foarte multe situații această delimitare între sfera societală și politic este de natură artificială, politicul, viziunea politică asupra societății fiind elemente structurale a ceea ce denumim în mod generic societate contemporană. Capacitatea însă de a discuta despre aceste noțiuni pe mai multe paliere teoretice reprezintă un indicator al preocupării filozofiei sociale față de aceste evoluții ale noțiunilor dezbătute.

Statul așa cum îl percepem noi azi, are drept nucleu fundamental raportul între valorile fundamentale și drepturile fundamentale ale cetățenilor păstrate și garantate prin procesele de participare. Participarea civică și politică este văzută în context drept factor de legitimare al unei societăți democratice. Mai exact, în opinia noastră, nivelurile de participare fiind predictorii valizi pentru nivelul de democratizare al unei societăți.

Din punctul de vedere al teoriei economice, procesele de democratizare au fost influențate de către capitalismul orientat către piață. Revenind la stat, acesta garantează valorile și drepturile fundamentale ale cetățenilor, Constituția ca act fundamental fiind cel mai bun exemplu în acest sens. Construcția normativă, care stă la baza lucrurilor despre care vorbim în acest moment demonstrează funcția legitimatoră a statului. Ducând la un alt nivel de înțelegere, discuția ar trebui să se poarte și în sensul experiențelor dezvoltate din punct de vedere istoric la nivelul secolului XX, un secol ale cărui frământări nu ne permit să idealizăm noțiunea de stat. Oricum am privi aceste lucruri, în sens, definitoriu va fi greu să identificăm o definiție unanim acceptată cu privire la noțiunea abstractă de stat contemporan și de altfel nici nu este acesta motorul demersului de față. Pentru a pune lucrurile, în matca lor firească, vom aprecia totuși că „în forma sa cea mai simplă, prin stat se înțelege o comunitate de persoane cu organizarea ei politică, ce are ca premisă existența unui teritoriu, a unui popor titular și a unei puteri de stat. Puterea exercitată de către stat este nemijlocită și cuprinzătoare; toate celelalte sfere politice comunitare sunt subsumate statului, iar puterea lor se deduce din puterea statului (Creifelds, 2011).

Relația democrație-participare

În sensul dezvoltării și înțelegerii relației dintre participare și democrație, vom opera cu o noțiune fundamentală pentru studiile de sociologie politică și anume socializarea politică. Socializarea, la nivelul cel mai larg de percepere al conceptului, este văzută ca un proces continuu, prin care noilor generații de indivizi le sunt transmise/induse valorile, atitudinile și normele specifice societății în care aceste noi generații se vor manifesta de-a lungul timpului. Socializarea este, așadar, privită ca un proces complex de transfer al unor norme și valori care să ne permită în cele din urmă adaptarea la rigorile societății, este pentru „noii veniți” un proces de achiziție a valorilor societale. Fundamental este de apreciat faptul că, socializarea politică, văzută ca proces ce însoțește indivizii de-a lungul întregii vieți. Almond, Powell și Mundt consideră că dintre valorile și atitudinile grupale dobândite prin socializare, o parte importantă sunt de natură politică, credințe și atitudini de identificare precum naționalismul, angajament religios sau ideologic după caz. La un nivel superior stau cunoștințele despre instituțiile politice, diverse forme de atașament, puncte de vedere cu privire la diverse evenimente, politici sau personalități. Conform aceluiași cercetător,

socializarea politică este definită ca fiind „acea parte a procesului de socializare care modelează atitudinile politice.” (Almond, Bingham, Powel, Mundt, 1996)

În esența acest transfer continuu de valori și norme creează la nivel individual ceea ce numim cultura politică a individului, subsumând aici toate formele de raportare la mediul social printr-un set de credințe de ordin politic. Familiarizarea cu elemente socio-culturale diferă de la individ la individ, considerându-se în mod firesc că anumite caracteristici ale personalității individuale pot grăbi, sau încetini acest proces, deosebit de complex, de familiarizare cu o lume în care putem considera că suntem produsul unor concepte politice largi și uneori necunoscute la nivel profund. Socializarea politică este mai mult decât o observație de ordin științific, fiind în esența sa un fapt social care ne însoțește pe parcursul întregii noastre vieți.

În sens practic, sub aspectul unei cronologii necesare în demersul explicării socializării politice, aceasta se manifestă cu precădere în primii ani de viață ai individului atingând punctul maxim al intensității sale la vârsta adolescenței, în proximitatea atingerii vârstei primului vot. În acest context factorii socializării sunt familia pe de o parte și școala pe de altă parte. Măsura influenței familiei în dezvoltarea unei culturi politice este covârșitoare în raport cu orice alt agent al socializării cel puțin din punctul de vedere al teoriilor liberale care pun accent mare pe rolul de formator al părinților în special, lucrarea lui M. Kent Jennings cu titlul „Mame vs. Tați” fiind un exemplu elocvent în acest sens.

Punctul de vedere liberal apreciază că atitudinile politice primare iau naștere în tinerețe, spre deosebire de viziunea radicală, cea care consideră că experiențele vârstei adulte formează și influențează atitudinile politice ale indivizilor. Viziunea marxistă asupra atitudinilor politice trebuie înțeleasă într-un context mai larg decât cel enumerativ, referindu-ne aici la structura proletariatului, cea care, în numele revoluției, găsea în socializarea politică un mod de inducere și păstrare a avantajelor burgheze, fapt menit să sprijine lupta de clasă.

Apoi, socializarea politică în sensul său rafinat a fost o lungă perioadă de timp apanajul unei clase sociale care avea timpul și resursele necesare transferării unor valori care să păstreze într-o oarecare măsură privilegiile pe care marxismul le condamna cu vehemența cunoscută. Teoreticienii radicali consfințesc ideea conform căreia socializarea este un proces complex, sistematic, rezultat direct al unui efort susținut, pe când cei liberali susțin ideea unei spontaneități în raport direct cu experiențele de ordin personal. În acest sens, teoriile radicale văd în socializare, în achiziția valorilor de natură politică de fapt, un mecanism de transfer, strategic planificat de la clasele dominante către cele dominate. Dacă în cadrul teoriilor liberale mijlocul prin care se face socializarea este familia, în cel de-al doilea caz, media devine canalul principal de transmitere a valorilor socio-politice. În acest context, regimurile totalitare aveau să rafineze mijloacele de

propagandă prin inducerea necesității „omului nou cu origini sănătoase”. Dincolo însă de această trimitere la teoriile clasice cu privire la socializarea politică, nu există la nivelul interpretării fenomenului socializării politice un consens care să arate că cineva a înțeles pe deplin mecanismele și resorturile psihologice ale unui astfel de fenomen social. Cu toată această dezordine despre care vorbește în speță sociologul român Andrei Gheorghiuță, avem câteva repere rămase de la doi dintre titanii științelor sociale, Emile Durkheim și Pierre Bourdieu. Primul dintre aceștia definește educația spunând despre aceasta că este „o socializare metodică a tinerei generații”, văzând în aceasta principala și cea mai puternică pârghie de presiune asupra individului, o pârghie dezirabilă totuși ținând cont de natura „barbară” a noilor generații (Parsons, 1951).

Fiind considerată apropiată de teoriile radicale asupra socializării, teoria habitusului elaborată de către Pierre Bourdieu, vorbește despre conceptul de violență simbolică, prin intermediul căreia categoria dominantă își impune normele de conduită, definind astfel la nivel profund nivelul de expectanță la care să se ridice fiecare generație în raport cu societatea în care trăiește. Instituția școlară devine astfel cel mai puternic exponent violenței simbolice promovând un nivel mare de omogenitate din punctul de vedere al valorilor culturale dezirabile într-o societate. Socializarea școlară pe care o impune în literatura de specialitate Pierre Bourdieu generează constructe de gândire explicit politice. În societate se produce o adecvare între pozițiile ocupate de individ în spațiul social și habitus, între structurile sociale și cele mentale (Bădescu, Gheorghiuță).

David Easton și J.Dennis vorbesc despre socializarea politică ca fiind elementul fundamental al persistenței sistemului politic. În viziunea acestora esențială este acțiunea regulilor jocului electoral și a partidelor ca mediatori ai sistemului și mai puțin transmiterea mijlocită de către familie a identității partizane.

Din punctul nostru de vedere, socializarea politică fiind un proces de transfer de valori și credințe politice, este puternic influențată de familie până în proximitatea primului vot, dar mai târziu factorul de socializare relevant este legat de media și de volumul, în special, de informații cu caracter politic care se regăsesc în spațiul social cu caracter de regulă.

Odată stabilite aceste concepte și pentru a le pune în relația cu democrația, ne referim la aprecierea lui Owen, prin care susține că „egalitatea politică a cetățenilor se bazează pe egalitatea statusului lor moral ca indivizi autonomi, capabili să ofere și să schimbe argumente și, prin urmare, să aibe dreptul la exercițiul puterii colective asupra activității lor cetățenești libere, exercițiu justificabil prin argumente sau motivații ce sunt acceptabile pentru ei ca cetățeni” (Owen, 2003). Democrația pe care o înțelegem noi ca fiind funcțională este una în care mecanismele intereselor politice participă la un proces de agregare, în care viziunea societății este de fapt filtrul necesar deciziilor. În acest context,

participarea înseamnă, pe fond, capacitatea mecanismului social de a genera puncte de vedere critice care exced simpla participare politică prin participarea la vot sau și mai specific, prin partizanat. Legitimitatea democratică este în acest sens, pe cale de consecință logică, imaginea în oglindă a participării la decizie a cetățenilor prin toate resorturile de care acesta din urmă beneficiază.

Referindu-se la caracterul instituțional al democrației, Cohen preciza că legitimitatea reiese din deliberările și deciziile membrilor, făcute și exprimate prin intermediul instituțiilor sociale și politice menite să le recunoască autoritatea colectivă (Cohen, 1997). Conform lui Dahl, participarea efectivă semnifică faptul că pe întreaga durată de luare a deciziilor considerate a fi obligatorii, cetățenii trebuie să se bucure de oportunități corespunzătoare și egale de a-și exprima preferințele, privind rezultatul final. (Dahl, 2002). Vom reține totuși, că democrația este analizată prin prisma mai multor modele teoretice și fiecare dintre modelele conceptualizează în mod diferit participarea politică și prin urmare prezumă consecințe diferite ale acesteia (Tătar, 2021).

Concluzii

Înțelegerile convenționale ale democrației se concentrează fie pe reguli instituționale pentru funcționarea cu succes a democrației, fie pe condițiile externe ale democrației. În sens concluziv, democrația și participarea se află în relații de interdependență: participarea adaugă valoare democrației, democrația creează spațiu pentru participare. Cu cât oportunitățile de participare sunt mai bine reprezentate la nivelul cetățeanului, cu atât probabilitatea participării la decizie este mai mare și desigur nivelul de democratizare al societății este mai semnificativ. Participarea este fundamental legată și de agenda politică și administrativă a factorilor de decizie și de importanța ce o acordă problemelor de ordin social, economic, politic, aspectele de ordin politic având probabilitatea cea mai ridicată de a genera interes și participare cu precădere, pentru că acestea privesc interese comunitare mai largi. Participarea este esențială pentru nivelul de democratizare al unei societăți în sensul în care aceasta generează schimbul de idei necesar deliberării de ordin eficient. Contradicțiile care se pot naște dintr-o participare diversă sunt de natură să faciliteze apariția unor decizii care să favorizeze dezvoltarea socială.

Referințe bibliografice:

1. Almond, G., Bingham G., Powell, J., Mundt, R. (1996). *Comparative Politics: A theoretical framework*, Harper Collins Publishers.
2. Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge University Press.
3. Bădescu, C., Gheorghiuță, A. (2001). *Repere ale socializării politice în mediul universitar clujean. Paliere de inserție în viața social-politică*,

<https://webspace.ulbsibiu.ro/andrei.gheorghita/documents/a01.pdf>

4. Cohen, J. (1997). Procedure and Substance in Deliberative Democracy.” In: *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics*, ed. James Bohman and William Rehg. Cambridge, MA: MIT Press, pp. 407–437.
5. Creifelds, C. (2011). *Rechtswörterbuch*. Beck.
6. Dahl, G. (2002). Mobility and the Return to Education: Testing a Roy Model with Multiple Markets, In: *Econometrica*, Econometric Society, vol.70 (6).
7. Easton D., Dennis, J. (1969). *Children in the political system. Origins of political legitimacy*. New York: Mc Graw-Hill.
8. Jennings, MK., Langton, P. (1969). *Mothers versus Fathers: The formation of political orientations among young americans*, Chicago Press.
9. Owen, D. (2003). *Democracy*. In: Richard Bellamy and Andrew Mason (Eds.), *Political Concepts*, Manchester University Press.
10. Parsons, T. (1951). *The Social System*, The Free Press, Illinois.
11. Tătar, M. (2021). *Democrație și participare politică*, Presa Universitară Clujeană.